

Erasmus+

Uniwersytet
Wrocławski

This project has been funded with support from the European Commission.
This publication reflects the views only of the author, and the Commission
cannot be held responsible for any use which may be made of the information
contained therein.

REKOMENDACJE DLA LOKALNYCH WŁADZ W POLSCE

DATA	TYTUŁ PROJEKTU	OPRACOWANE PRZEZ
15 kwiecień 2018	<i>Old Guys Say Yes To Community</i> (<i>Starsi mężczyźni mówią „tak” do</i> <i>społeczności</i>)	Dr Małgorzata Malec Rawinski Dr Rozalia Ligus Dr Arkadiusz Urbanek Mgr Kinka Trzmielewska
Poland, Wrocław	16-204-021604 KA2-AR-9/16	

1. WPROWADZENIE

Badania przeprowadzone w ramach Projektu Erasmus + *Starsi mężczyźni mówią „tak” do społeczności* mogą rzucić światło na pewne dostrzeżone, możliwe przestrzenie aktywności starszych mężczyzn oraz udzielić wskazówek dla lokalnych władz i organizacji pozarządowych. Badania opierają się na danych zebranych w ramach projektu Erasmus + *Starsi mężczyźni mówią „tak” do społeczności* przeprowadzonego przez czterech partnerów: Słowenię, Estonię, Portugalię i Polskę. Kluczowe działanie: współpraca na rzecz innowacji i wymiany dobrych praktyk. Projekt rozpoczął się 1 września 2016 r. i kończy 31 sierpnia 2019 r. Celem projektu jest wspieranie włączenia starszych mężczyzn w wieku powyżej 60 lat (zwłaszcza o niskim poziomie wykształcenia) w działania edukacyjne i prorozwojowe, aby podnosić ich jakość życia, wzmacniać dobre samopoczucie, zdrowie, życie towarzyskie i przyczyniać się reaktywowania ich umiejętności na rzecz rozwoju społecznego. Jednym z wyników projektu były badania i przedstawione poniżej dane. Każdy partner przeprowadził wywiad w wybranych społecznościach z grupą 90-100 mężczyzn w wieku 60+.

Zgodnie z długoterminową prognozą badań Eurostat, odsetek osób starszych (powyżej 65 roku życia) w UE wzrośnie z 17% w 2008 r. do 30% w roku 2060. Przy tym prognozuje się, że w krajach postkomunistycznych liczba osób starszych przekroczy 30%, a Polsce wynosić on będzie 36,2%. Wzrośnie również odsetek osób powyżej 80 roku życia z 4,4% ogółu ludności w 2008 r. do 12,1% w 2060 r. (w tym w Polsce 13,1%).

Jednym z priorytetów społecznych i ekonomicznych większości krajów europejskich staje się zatem utrzymanie bądź pozyskanie odpowiedniego poziomu zatrudnienia osób w wieku dotąd uznawanym za poprodukcyjny. Jednym z najistotniejszych celów polityki społecznej w dobie starzenia się społeczeństwa jest zatem wspieranie aktywnego starzenia się i wydłużanie okresu życia zawodowego.

Poza niskim poziomem aktywności zatrudnienia osób starszych, Polacy na skutek przemian gospodarczo-społecznych najwcześniej ze wszystkich mieszkańców UE przechodzili na emeryturę i nadal najwcześniej kończą aktywność zawodową. W 2002 roku pracowało zaledwie 26,1% Polaków w wieku 55-64 lat.

Emerytura, bez względu na płeć, traktowana jest przez wielu badanych jako odcięcie od świata, czy wręcz jako droga do choroby i śmierci. Nie bez przyczyny Burgess nazywa emeryturę „rolą bez roli” wskazując na jej beztreściwość i społeczną dewaluację. Pozytywne aspekty pracy zawodowej widać wyraźnie w badaniach ilościowych - we wskaźniku subiektywnej oceny stanu zdrowia. Emeryci, którzy pracowali, oceniali swoje zdrowie lepiej niż niepracujący. W badaniach jakościowych narratorzy wskazywali na zaletę pracy, jaką jest jej funkcja organizacyjna, witalizująca egzystencję oraz mobilizująca do działania oraz do aktywności w ogóle. Bardzo ważną zaletą pracy podkreślaną w wywiadach jakościowych są też kontakty z innymi ludźmi oraz to, że praca daje poczucie, że jest się potrzebnym, ważnym, że można dać coś z siebie innym. Emeryt natomiast jest „bezużyteczny”, jest nieomal symbolem bezproduktywnego życia. Nie jest to tożsame z pozycją społeczną czy szacunkiem – idzie jedynie o brak wyraźnej roli społecznej,

szczególnie w przypadku mężczyzn. Cechą negatywną emerytury dotyczącą głównie mężczyzn, jest również popadanie w apatię.

Styl życia osób starszych należy określić jako bierny. Do najczęstszych aktywności podejmowanych przez osoby starsze należą: oglądanie telewizji – 98% spośród grupy osób starszych uczestniczących w badaniu; chodzenie do kościoła – 88%; spotkanie się ze znajomymi w domu – 88%; czytanie książek, czasopism, gazet – 84%; słuchanie radia, muzyki – 82%. chodzenie na spacer, piesze wycieczki – 75%; uprawianie działki, ogrodu – 70%.

Osoby starsze dość często angażują się w pomoc swojej rodzinie: 59% - opiekuje się wnukami/prawnukami; 45% - pomaga dzieciom/rodzinie w prowadzeniu domu; 32% - opiekuje się współmałżonkiem lub innymi starszymi, chorymi, niepełnosprawnymi w rodzinie¹.

2. OPIS WARUNKÓW SPOŁECZNO-KULTUROWYCH I EKONOMICZNYCH W ZARYSIE

Prowadzone badania ujawniły ogólny zły stan zdrowia dużej grupy seniorów oraz naturalne bariery fizyczne i psychiczne rosnące wraz z wiekiem a zwiększenie zaangażowania tej grupy wiekowej w działania wykraczające poza obecne potrzeby życiowe jest niezwykle trudnym i złożonym zadaniem polityki społecznej zarówno na poziomie lokalnym jak i państwowym. Nie ma powodu, by oczekiwać, że seniorzy zrezygnują z działalności na rzecz rodziny, własnego samorozwoju, dbania o zdrowie na rzecz aktywności poświęcanej tylko społeczności lokalnej. Jednak od osób starszych oczekuje się nie tylko biernego spędzania czasu wolnego ale aktywności, która ma służyć rozwojowi seniora, poprawie jego kondycji i wzmocnieniu pozycji społecznej. Zgodnie z przeprowadzoną Diagnozą Społeczną 2013, 2015² ludzie w wieku 60 lat i powyżej wykazuje dużą aktywność. Jednak nie zawsze jest to działanie skierowane do społeczności lokalnej i rozwiązywanie pojawiających się problemów. Starsi dorośli są bardziej zaangażowani w rozwiązywanie problemów związanych z bliższą lub dalszą rodziną. Wiele osób starszych prowadzi działalność religijną, poświęcając czas nie tylko na modlitwę i uczestnictwo w nabożeństwach, ale także na działalność w organizacjach religijnych.

Z oczywistych powodów (demograficznych, zdrowotnych, społecznych) największą grupę osób aktywnych lub tych, które mogą zostać aktywizowane, stanowią ludzie w pierwszej fazie starości (wczesna starość). Ta grupa staje się coraz bardziej świadomym uczestnikiem działań na rzecz społeczności lokalnej, angażując się w działania różnych organizacji, jak na przykład upowszechnianie wiedzy, hobby, religii. W międzypokoleniowych projektach integracyjnych realizowanych w ramach programu ASOS (Aktywność Społeczna Osób Starszych)³, finansowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, wielu starszych ludzi, którzy mają formalne członkostwo w organizacji, jest wykonawcami działań projektowych. Mężczyźni zazwyczaj obejmują partie polityczne, kluby sportowe, władze samorządowe i kręgi

¹ Na podstawie komunikatu z badań *Sposoby spędzania czasu przez seniorów*, CBOS Warszawa 2016

² Czapiński, J., Błędowski, P. (2014), *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji Polaków*, Diagnoza Społeczna 2013, raport tematyczny. Copyright by Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej and Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, retrieved from http://www.diagnoza.com/pliki/raporty_tematyczne/Aktywnosc_spoeczna_osob_starszych.pdf (2018-04-20).

Czapiński J., Panek T. (red.) (2013). *Diagnoza społeczna 2013*, Contemporary Economics, 7 (4) (special issue), retrieved from http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf, (2018-04-20).

³ ASOS <https://www.gov.pl/web/rodzina/rzadowy-program-na-rzecz-aktywnosci-spoecznej-osob-starszych-na-lata-2014-2020>

zainteresowań (np. polowanie, motoryzacja lub rybołówstwo). Organizacje społeczne i religijne, komitety mieszkańców i organizacje promujące wiedzę (uniwersytety trzeciego wieku) są zdominowane przez kobiety. W wioskach, miastach i miasteczkach, jeśli starsi mężczyźni są widzialni w przestrzeni publicznej, ich działania dotyczą w dużej mierze ich dawnych umiejętności. W Polsce brakuje badań nad życiem i działalnością starszych mężczyzn. Starsi mężczyźni w Polsce są zdecydowanie mniej widoczni w działaniach edukacyjnych proponowanych przez Uniwersytety Trzeciego Wiek lub Kluby Seniorów. Jednak ruch Men's Shed dotarł również do Polski. W Warszawie, Słupsku i Wrocławiu powstały trzy „męskie szopy” (warsztaty), które powstały kilka miesięcy temu. Tak więc w przyszłości te „szopy” mogą być dla mężczyzn dobrym miejscem do badania/monitorowania dobrego samopoczucia i procesów nieformalnego uczenia się mężczyzn w Polsce.

Projektu Erasmus + *Starsi mężczyźni mówią „tak” do społeczności* udowodnił, że nasze społeczeństwa nie zdołały odpowiednio się przygotować ani prawnie ani mentalnie do nieuniknionych zmian demograficznych, gospodarczych i społecznych, które rozpoczęły się w ostatnich dziesięcioleciach. W szczególności okazało się, że nasze społeczeństwa nie godzą się na „zniknięcie” starszych mężczyzn z aktywności na rzecz społeczności - nie tyle z powodu śmierci, choroby, deprywacji finansowej, depresji, demencji lub innych powodów, ale przede wszystkim z powodu izolacji, bezużyteczności i braku odpowiednich modeli integracji społecznej we współczesnym stylu życia. List rekomendacyjny dla władz lokalnych społeczności w Polsce przedstawia zatem nasze główne ustalenia, które mogą wspierać wdrażanie strategii i polityki w zakresie uczenia się przez całe życie, społeczeństwa długowiecznego i starzejącej się populacji w środowiskach lokalnych (ze szczególnym uwzględnieniem starszych mężczyzn).

3. OPIS BADANYCH SPOŁECZNOŚCI W ZARYSIE: TŁO SILNYCH I SŁABYCH STRON – POTENCJAŁ MOŻLIWY DO WYKORZYSTANIA

Nasze zalecenia opierają się na szeroko zakrojonych badaniach jakościowych dotyczących włączenia starszych mężczyzn (60+) do społeczności lokalnych w Polsce, które przeprowadzono wiosną 2017 r. w kilku różnych małych społecznościach Polski: Sobótka, Jędrzejów, Żmigród, Poznań, Brzeg, Turek, Żuki. Badanie obejmuje dwie grupy fokusowe, 99 pogłębionych wywiadów półstrukturyzowanych, 10 studiów przypadków dobrych praktyk oraz przegląd istniejącej literatury akademickiej oraz raportów z europejskiej polityki w zakresie edukacji i integracji osób starszych w lokalnych społecznościach w celu poprawy jakości ich życia. Jednak bardziej szczegółowe badania przeprowadzono w czterech gminach /społecznościach: gminie Turek, Żuki, Brzeg, Jędrzejów i Żmigród, których krótka charakterystyka znajduje się poniżej. Każda badana społeczność ma inne warunki, inne możliwości, przez co stwarza inne możliwości dla inicjatyw, które można zaoferować starszym mężczyznom.

Przypadek: społeczność Turek i Żuki - Wielkopolska

Społeczność **Turek** znajduje się na Nizinie Wielkopolskiej. Na wschodzie regionu znajduje się kopalnia, która zmieniła krajobraz regionu. Kopalnia Węgla Brunatnego umożliwia pracę wielu osobom z regionu, a także prowadzi działalność rekultywacyjną terenów pokopalnianych, co ma na celu podniesienie atrakcyjności powiatu. W związku z działalnością kopalni odkrywkowej oraz rekultywacją terenów pokopalnianych teren powiatu tureckiego jest bardzo atrakcyjny ze względu na walory turystyczne i przyrodnicze. Powstało wiele tras turystycznych, prowadzących przez odkrywki, hałdy, czy zbiorniki pokopalniane. Utworzono całą bazę ścieżek dydaktycznych, na jeziorach można uprawiać sporty wodne i spędzać aktywnie wolny czas. Przemysł paliwowo-energetyczny okazał się swoistym motorem dla obszaru. Posiadanie takiej bazy pozwoliło na szybszy rozwój regionu. Przejął on wiodącą rolę w powiecie jako największy pracodawca.

W Turku funkcjonowały bardzo dobrze ośrodki oświatowe. Turek ze względów geograficznych i administracyjnych to bardzo dobrze usytuowane miasto. Co roku odbywają się tutaj liczne imprezy rozrywkowo- kulturalne, które mają na celu jego promocję. W jego granicach utworzona została Turecka Strefa Inwestycyjna, która należy do Łódzkiej Strefy Inwestycyjnej. Przemysł wydobywczo- energetyczny to główny motor napędowy regionu. Strategie miasta stwarzają młodym wiele szans na rozwój edukacyjny i karierę zawodową.

Miejscowość Żuki położona jest we wschodniej Wielkopolsce, na Nizinie Tureckiej. Administracyjnie należy do Województwa Wielkopolskiego, Powiatu Tureckiego i Gminy Turek. Miejscowość Żuki zamieszkuje 609 osób, w tym 304 mężczyzn i 305 kobiet. Mieszkańcy utrzymują się głównie z pracy w pobliskich przedsiębiorstwach, działalności gospodarczej i rolnictwa. Mieszkańcy Żuk zrzeszają się i działają w Radzie Sołeckiej, Ochotniczej Straży Pożarnej i w Stowarzyszeniu *Szkoła dla przyszłości*.

W Żukach znajduje się Szkoła Podstawowa. W miejscowości znajduje się również plac zabaw i siłownia na świeżym powietrzu, którą sfinansowano z Funduszu Sołeckiego w latach 2015-2016. Jest też świetlica wiejska. Obiekt znacząco wpłynął na sytuację miejscowości. Przez lata odbywały się w niej, zebrania strażaków, imprezy kulturalne i uroczystości rodzinne. Z biegiem lat budynek niszczał. Strażacy co roku w połowie sierpnia organizowali zabawę fantową, z której zyski przeznaczali na drobne naprawy i remonty. Budynek potrzebował jednak gruntowej odnowy.

Gmina Turek podpisała w 2014 r. z Urzędem Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu umowę o przyznanie pomocy dla operacji pn. *Remont i przebudowa świetlic wiejskich na terenie Gminy Turek* w ramach Programu, oś 3 *Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej*, działanie 313, 322, 323 *Odnowa i rozwój wsi*, objętego PROW na lata 2007-2013. Otrzymała dofinansowanie i uroczyste otwarcie świetlicy

odbyło się 8 sierpnia 2015 roku. Każdy mieszkaniec ma prawo do bezpłatnego korzystania ze świetlicy. Głównym zadaniem świetlicy jest pomoc w rozwoju działalności kulturalnej, rekreacyjnej, sportowej, popularyzacji ruchów artystycznych, organizacji zajęć edukacyjnych dla dzieci i młodzieży oraz niedochodowych imprez dla mieszkańców.

Na terenie powiatu tureckiego (miasto Turek i wieś Żuki) przeprowadzono 21 wywiadów z emerytowanymi mężczyznami w wieku „60 plus”, którzy pochodzili z powiatu tureckiego lub byli z nim w jakiś sposób związani. Teren ten słynie z przemysłu wydobywczego - Kopalni Węgla Brunatnego „Adamów” i Elektrowni „Adamów”. Znaczna część mężczyzn pracowała w kopalni lub w elektrowni.

Przypadek: społeczność Brzeg – Dolny Śląsk

Brzeg to kolejna społeczność lokalna gdzie prowadzone były badania jakościowe wśród starszych mężczyzn. Brzeg położony jest w województwie opolskim (ok.36 tys. mieszkańców). Jest to czwarte miasto pod względem liczebności mieszkańców w regionie województwa. Położony jest przy tranzytowej trasie drogowej i kolejowej między Wrocławiem i Opolem, zlokalizowanym w odległości 40-50 km od ośrodków wojewódzkich, a dobrze skomunikowanie jest walorem dla mieszkańców. Jednak w przypadku badanych osób w wieku 65-75 lat, taka lokalizacja okazała się ważnym czynnikiem kształtującym ekonomiczną sytuację miast w latach 90. XX i 2000, która ich dotknęła. Zmiany ustrojowe po 1989 roku w Polsce spowodowały istotne przekształcenia na rynku pracy i lokalnej ekonomii, gdyż ośrodki dawnego przemysłu i tym samym rynku pracy zostały likwidowane. W mieście upadłość ogłosiła niemal cała sfera przemysłu maszynowego i spożywczego, a w to miejsce nie wprowadzono kapitału, który na nowo generowałby miejsca pracy. Ten aspekt ekonomiczny miał duży wpływ na sytuację badanych mężczyzn, ponieważ dotknęły ich poważne trudności ekonomiczne. Dotychczasowe miejsca pracy zniknęły a wraz z nimi potencjalne gwarancje emerytalne. W badaniach uczestniczyli mężczyźni, którzy reprezentowali właśnie to pokolenie, które w realiach polskich doświadczyło załamania warunków pracy mając 50-60 lat, pozostając z obawą co do szans emerytalnych. Okres poprzedzający przejście na emeryturę w dużej mierze był podporządkowany poszukiwaniu szans na osiągnięcie zabezpieczenia emerytalnego, a trudne doświadczenie załamania rynku pracy było akcentowane w trakcie wywiadów. Po osiągnięciu praw emerytalnych zaobserwowano dwie grupy mężczyzn:

- 1) mężczyźni, którzy nie doświadczyli trudności w osiągnięciu zabezpieczenia emerytalnego, nie tracili miejsc pracy starali się odnaleźć nowe możliwości aktywności,

2) mężczyźni, którzy zostali doświadczeni załamaniem rynku pracy lat 90. XX wieku całkowicie wycofali się z życia społecznego, korzystając z substytutu gwarantującego bezpieczeństwo ekonomiczne.

Sytuacja społeczno-ekonomiczna w dużej mierze wyznacza obecne aktywności społecznej badanych mężczyzn. Ich doświadczenia wykluczenia społecznego jako osoby bezrobotne, niepewność i lęk o swą sytuację w wielu przypadkach zniwelował potrzebę aktywności społecznej. To rodzi nowe wyzwanie dla władze lokalnych, które muszą przede wszystkim wysyłać impulsy zachęcające do włączenia się w aktywny nurt społeczny a dopiero później tworzyć przestrzeń aktywności, do której obecne ich trudno zachęcić.

Przypadek: społeczność Jędrzejów –Świętokrzyski region

Województwo świętokrzyskie zaliczane jest do obszarów Polski Wschodniej, który cechuje się nagromadzeniem wielu negatywnych zjawisk w sferze społecznej i demograficznej. W Polsce, poważnym problemem jest proces starzenia się ludności, który po raz pierwszy zaznaczył się w latach 50. 60. XX w., wówczas istotnymi czynnikami tego procesu były migracje wewnętrzne. Obecnie coraz większą rolę przypisuje się zmniejszającej się stopie urodzeń oraz ujemnemu bilansowi migracyjnemu. Od 1998 r. sukcesywnie nasila się zjawisko ubytku naturalnego (mniej urodzeń niż zgonów). Jednocześnie zmalał napływ ludności ze wsi do miast. Wpływ czynnika ludzkiego na rozwój regionu jest niepodważalny. Wyraża się on między innymi przez potencjał demograficzny oraz aktywność ekonomiczną danego regionu. Obecna sieć miejska województwa świętokrzyskiego obejmuje 31 miast, w tym 25 małych, 5 średnich oraz jedno duże (Kielce). W latach 2002-2012 w dwudziestu jeden miastach zanotowano spadek salda migracji, jedynie w sześciu ośrodkach rejestrowano dodatnie wielkości. Osłabia to potencjał demograficzny, ale również kapitał społeczny (migrują ludzie młodzi, dobrze wykształceni). Pogorszenie struktury wieku może mieć kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju województwa świętokrzyskiego. Z tego punktu widzenia niezwykle ważny staje się również aspekt sprawnego działania samorządów terytorialnych. Dobrego przygotowania urzędników administracji i liderów życia społeczno-gospodarczego, rozumiejących na czym polega rozwój obszarów miejskich i wiejskich oraz jak należy wzmacniać kapitał społeczno-kulturowy regionu.

Gmina i Miasto Jędrzejów

Powierzchnia gminy Jędrzejów wynosi 227 km², co stanowi 18,06% powiatu. W skład gminy wchodzi 37 sołectw. Jędrzejów jest partnerem międzynarodowym z miastem Reinchenbach w Niemczech położonym w Saksonii. Miasta postanowiły rozwijać współpracę w następujących dziedzinach: współpraca na płaszczyźnie administracyjnej; wspieranie kontaktów gospodarczych;

kojarzenie szkół partnerskich; wymiana młodzieżowa; spotkania obywatelskie; wymiana kulturalna; wymiana sportowa; promocja turystyki; współpraca w sferze działania organizacji charytatywnych i kościelnych; wymiana doświadczeń w zarządzaniu lokalnym w zakresie porządku, bezpieczeństwa i ochrony pożarowej. Współpracuje także z węgierskim miastem Keszthely położonym nad zachodnim Balatonem. Początki miasta Jędrzejowa sięgają XII wieku. Najcenniejszymi zabytkami gminy Jędrzejów są: Klasztor Cystersów – najstarszy kościół Cystersów w Polsce z wczesnobarokowymi organami, jednocześnie Sanktuarium Bł. Wincentego Kadłubka, gotycki Kościół Św. Trójcy. W krajobraz miasta wpisują się również: Muzeum Zegarów Słonecznych imienia Przypkowskich z największym na świecie zbiorem zegarów słonecznych, starodruków oraz przyrządów astronomicznych i innych historycznych pamiątek, Kolej wąskotorowa z 1915 roku. Gmina Jędrzejów położona jest w obrębie Wyżyny Małopolskiej. Jest gminą rolniczą, użytki rolne stanowią ok 70% powierzchni gminy. W gminie Jędrzejów zamieszkuje 28521 mieszkańców. Z tego 13068 mieszka w mieście Jędrzejowie.

ŹRÓDŁO: dane zarejestrowane w Ewidencji Ludności Urzędu Miejskiego w Jędrzejowie
<http://www.jedrzejow.eobip.pl>

Przypadek: społeczność Żmigród – Dolny Śląsk

Gmina Żmigród jest terenem mogącym poszczycić się wspaniałymi zasobami zarówno fauny jak i flory, ostoję znalazło tu wiele gatunków rzadkich i ciekawych gatunków roślin i zwierząt, warte odnotowania są też unikalne formy krajobrazowe. Żmigród to miasto położone w pasie Nizin Środkowo-Polskich, w makroregionie Obniżenia Milicko – Głogowskiego, w centrum Kotliny Żmigrodzkiej, na lewym brzegu rzeki Barycz. Miasto jest głównym ośrodkiem gminy, której powierzchnia wynosi 292 km², a liczba mieszkańców - 15.300 osób (stan na rok 2008), z czego w samym mieście mieszka 6 500 osób, a 8 800 osób w pozostałych 30 miejscowościach. Północną i wschodnią część gminy porastają kompleksy leśne, które zajmują około 29 % jej powierzchni. Obok lasów głównym bogactwem tych terenów są stawy hodowlane o łącznej powierzchni 1.427 ha - co daje 4,5 % powierzchni gminy. Hodowane są w nich rozmaite ryby, ale podstawę produkcji stanowią karpie przeznaczone zarówno na rodzimy rynek, jak i na eksport.

Najbardziej znana jest dolina baryczy, Stawy Milickie. Stawy Milickie należą do światowej sieci „żyjących jeziora”. Na liście obok stawów znajdują się między innymi Bajkał, Morze Martwe, Balaton, Titicaca, Jezioro Wiktorii. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku gospodarstwa rybne przeprowadziły gruntowną renowację większości akwenów. Z nadmiaru ziemi uzyskanej po pogłębianiu powstały tzw. przymy, czyli wyspy ziemne. Stały się one nie tylko

nowym elementem w krajobrazie, ale również, ze względu na ograniczoną dostępność dla naziemnych drapieżników, ważnym miejscem lęgowym wielu ptaków. Przyczyniło się to rozwoju region w kontekście ekologii i turystyki, wzrostu gospodarki oraz rozwoju infrastruktury.

Lasy bogate są w zwierzynę łowną m.in.: dziki, jelenie i sarny, a także w grzyby i jagody. Miejscowe łowiska cieszą się niemałym zainteresowaniem i są cenione przez myśliwych z kraju i zagranicy. Z kolei stawy są jednym z najbardziej wartościowych terenów pod względem ornitologicznym w Europie - znajdują się tu miejsca lęgowe dzikich gęsi i kaczek oraz czapli, żurawi i wielu innych gatunków ptaków.

Ponadto w gminie, a w szczególności w samym mieście, rozwinęła się szeroka sieć usług wielobranżowych - poprzez sklepy, hurtownie i firmy o różnym profilu. Od branży spożywczej, po mechanikę pojazdową, usługi transportowe, budownictwo ogólne - każda niemal gałąź działalności gospodarczej ma tutaj swojego „przedstawiciela”. Ogółem swoją siedzibę ma tu ponad 800 podmiotów gospodarczych. Kluczowe znaczenie dla miasta i gminy ma położenie przy drodze krajowej numer 5, stanowiącej międzynarodowy trakt biegnący z Gdańska do Pragi i dalej na południe Europy. Niemałą rolę odgrywa też wiodąca przez Żmigród linia kolejowa (Wrocław-Poznań) i doskonałe połączenie telekomunikacyjne (linia światłowodowa). Zainteresowania kulturalne można rozwijać w miejscowym domu kultury, który posiada wszechstronną ofertę. Miłośnicy sportu mają, z kolei do dyspozycji wiele sekcji - mogą więc tu uprawiać rozmaite dyscypliny sportowe – wśród których prym wiodzie piłka nożna z MKS Piast Żmigród. Ciekawym aspektem miasta są tu obecne media w postaci prasy – miesięcznika samorządowego „Wiadomości Żmigrodzkie” (wydawany od 1990 roku), i internetowego radia „Żmigród” (działa od 2010 roku). W kontekście działań podejmowanych na rzecz seniorów w Żmigrodzie funkcjonuje Żmigrodzki Uniwersytet Trzeciego Wieku i Rada Seniorów. Jest to rozwijająca się społeczność. Nawiązaliśmy kontakt z członkami Towarzystwem Miłośników Ziemi Żmigrodzkiej, z którymi przeprowadziliśmy wywiady oraz dyskusję grupową. Społeczność wykazuje silną współpracę pomiędzy mieszkańcami a lokalnymi władzami.

ŹRÓDŁO: Oficjalna strona gminy Żmigród <http://www.zmigrod.com.pl/>

4. OGÓLNE REKOMENDACJE DLA WŁADZ LOKALNYCH I RZĄDOWYCH INSTYTUCJI W POLSCE

Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na wyodrębnienie trzech zasadniczych potrzeb, które wskazali badani seniorzy - mężczyźni w wieku „60 + ” z czterech społeczności lokalnych.

Potrzeba:

- 1) nadawania sensu własnym działaniom
- 2) wzajemności i zrozumienia w relacjach społecznych
- 3) bycia wysłuchanym

Ad. 1. Aktywność mężczyzn seniorów musi mieć istotny dla nich sens

Z analizy danych wynika, iż rozumienie sensu ma subiektywny charakter. Wyróżnić można dwie grupy mężczyzn, dla których sens podejmowanych działań ma różne znaczenie. Pierwszą grupę stanowili, aktywni mężczyźni, dla których przejście na emeryturę wymuszało taki rodzaj działań, który kompensowały poczucie braku zajęcia (w miejsce pracy zawodowej). Sens ich działaniom nadaje wewnętrzna potrzeba aktywności na rzecz samych siebie. Drugą grupę stanowili mężczyźni, dla których aktywność nabiera sensu, jeżeli pracują na rzecz innych spoza rodziny, angażując się w małe grupy wspólnego działania jak np. związki działkowców, związki spółdzielców itp.

Rekomendacja: Rolą władz lokalnych i NGO jest wdrażanie programów animujących, które nadają sens aktywnościom będących częścią roli seniora (dziadka) w rodzinie lub społeczności lokalnej. Konieczny udział władz wiąże się z tworzeniem warunków do pokonywania nieśmiałości i obaw mężczyzn przed społecznym wykluczeniem. Możliwe jest to poprzez tworzenie małych grup zainteresowań współ-moderowanych przez seniorów i wspomagającego ich animatora/facilitatora. Dodatkową formą mogą być takie działania jak eksponowanie roli dziadka/seniora w relacjach z dziećmi.

- Ważne jest tworzenie miejsc spotkań i dialogu międzypokoleniowego: programy współpracy seniorów z przedszkolami czy szkołami, gdzie starsi mężczyźni w sposób naturalny wchodzi w rolę dziadków, przekazujących pokoleniom swoją wiedzę i doświadczenia. Przykładem może być szwedzki “Granddad Project” (Ann-Kristin Boström (2004) Intergenerational Learning in Stockholm County in Sweden, Journal of Intergenerational Relationships, 1:4, 7-24,; https://doi.org/10.1300/J194v01n04_02) Kolejny przykład Project „Iskry 2” finansowany z Rządowego Programu na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS), realizowany w kilku szkołach na Dolnym Śląsku. Projekt sukcesywnie wprowadzał ideę wolontariatu seniorów do szkół podstawowych.
- Kursy w zakresie podtrzymywania aktywności zawodowej. Zgodnie z założeniami idei Silver Power, programy lokalne wymagają współpracy z przedsiębiorcami lokalnymi, którzy tworzą przestrzeń aktywności zawodowej dla mężczyzn w okresie przejścia między zatrudnieniem a emeryturą. Ten okres okazał się istotny dla poziomu osobistej gotowości

do aktywności dla wielu z badanych seniorów. Programy aktywności eksperckiej-zawodowej są obecnie uzasadnione w Polsce, ze względu na centralne programy odbudowywania szkolnictwa zawodowego, w którym jest miejsce na przechodzenie mężczyzn z roli pracownika do nauczyciela zawodu w formie praktyk u pracodawcy.

Ad. 2 Aktywność mężczyzn seniorów wymaga społecznej wzajemności i zrozumienia w relacjach społecznych

Wyniki badań wskazały na ważne dla mężczyzn kwestie związane ze społecznym odbiorem ich starań i aktywności. Mężczyźni „60 +” akcentowali, iż o ile rodzina akceptuje ich aktywność w społeczności lokalnej, to odczuwają utrudnienia w kontaktach społecznych i doświadczają nieprzychylności ze strony środowiska dla którego starają się działać. Negatywna informacja zwrotna powoduje, iż próby aktywności zostają porzucane, pozostawiają żal i poczucie, że jako seniorzy nie są docenieni. Może być to problem osobisty związany z trudnością seniorów do przyjmowania krytyki czy negatywnych informacji zwrotnych, jednak wyłania się tu przestrzeń do podjęcia działań przez władze lokalne.

Rekomendacja: To władze lokalne mogą tworzyć sytuacje promujące inicjatywy podejmowane przez mężczyzn „60 +” lub wzmacniać ich poczucie wartości poprzez organizację nowych form aktywności i uczenia się. Przykładem mogą być kursy doskonalące posługiwanie się nowoczesnymi technologiami. Tylko nieliczni badani deklarowali, że potrafią posługiwać się komputerami i korzystać z Internetu. Większość z nich ma telefony komórkowe, ale najczęściej są to stare modele z klawiszami, a nie nowoczesne, dotykowe smartfony. Atrakcyjnym pomysłem byłby kurs z użyciem nowoczesnych technologii czyli z obsługi komputera, telefonu dotykowego, czy tabletu. Pomocne mogłyby być szkoły, które wyposażone są w pracownie komputerowe. Nauczyciele, którzy uczą informatyki w szkole, mogliby być facylitatorami dla seniorów.

- Kolejną propozycją, dla władz lokalnych i NGO badanych społeczności, która wzmocniła w mężczyznach poczucie ważności, przynależności społecznej/lokalnej, sprawczości to tworzenie *Mens' Sheds* - Męskich Warsztatów/ Męskich Szop. (B. Golding, 2015, *The Men's Shed Movement: The Company of Men*, Common Ground Publishing). Są to miejsca gdzie mężczyźni sami tworzą swoją przestrzeń i podejmują aktywności, kierując się swoimi doświadczeniami, umiejętnościami, potrzebami. *Męskie Warsztaty* ulokowane w danej społeczności są zapewniającą bezpieczeństwo przestrzenią nieformalnej, codziennej działalności wolontarystycznej mężczyzn oraz pewnego rodzaju organizacją, dającą zarówno mężczyznom, jak i społeczności różnorodne możliwości działania i rozwoju. Funkcjonują w obrębie danej społeczności, a ich uczestnikami są w większości mężczyźni

w różnym wieku (stąd nazwa „company of men”). Są to miejsca, zewnętrznie przypominające garaże, szopy czy przydomowe warsztaty, w których mężczyźni poprzez wspólne działanie i prace na rzecz społeczności budują własne poczucie tożsamości w odniesieniu do innych, w warunkach zróżnicowania społecznego i kulturowego. Mężczyźni przychodzą do tych miejsc, by wykorzystać posiadany potencjał i spędzić produktywnie czas wolny. Wykonują prace stolarskie, ślusarskie, spawalnicze, remontowe, naprawiają popsuty sprzęt itp. Każda praca, pomoc a nawet sama obecność i wysłuchanie drugiego są ważne. Nie ma przymusu, każdy wykonuje tyle ile chce i co potrafi. Jest to oddolna inicjatywa mężczyzn, która pokazuje ogromne możliwości uczenia się i działania mężczyzn, także starszych. W Polsce zaczynają powoli „kiełkować” Men’s Sheds, funkcjonują dwie w Warszawie i Słupsku.

Ad.3 Aktywność mężczyzn seniorów jest determinowana potrzebą bycia wysłuchanym

W wywiadach pojawiły się wypowiedzi o potrzebie takiej aktywności, która daje gwarancje bycia wysłuchanym przez społeczność lokalną. To szczególnie ważne dla mężczyzn, którzy podejmowali aktywności społeczną, polityczną, publicystyczną w mikrośrodku, oczekując realnego wpływu na własne otoczenie. W wielu przypadkach okazywało się, iż ta determinacja zanikała wówczas, gdy społeczność ani władze lokalne nie podejmowały dialogu z nimi. Tym samym aktywność okazywała się nieproduktywną, a ich gotowość do zaoferowania swojego doświadczenia, odpowiedzialności i poczucia obowiązku pozostawały bez odzewu.

Rekomendacja: Władze lokalne muszą tworzyć przestrzeń do wspólnych działań, wskazując beneficjentów np. instytucje, placówki edukacyjne etc., które są zainteresowane dobrami osobistymi, kapitałem społeczno-kulturowym, jaki wnoszą aktywni mężczyźni „60 +”. Przykładem mogą być nie tylko Lokalne Kluby Seniora, które działałyby w każdej miejscowości, ale również Rady Seniorów. Ich celem byłaby: integracja seniorów/mężczyzn, wyjście naprzeciw potrzebom i rozwiązanie problemów tej grupy mężczyzn a przez to i wszystkich mieszkańców. Władze lokalne powinny pomóc Radom Seniorów w uniezależnieniu swoich działań i podejmowanych inicjatyw niezależnych od ustawowej lokalnej władzy wykonawczej, z powagą traktować ich inicjatyw i wspierać realizację wniosków. W badanych społecznościach funkcjonują Rady Seniorów (Żmigród, Jędrzejów, Brzeg) niemniej jednak ich skład w większości stanowią kobiety (często aktywne w wielu innych instytucjach). Warto by podjąć takie działania, które przyczyniłyby się do wzmocnienia działań i aktywności mężczyzn, wzmocnić ich poczucie sprawstwa.

Władze lokalne zbyt często utożsamiają osoby starsze w tym mężczyzn „60 +” z osobami niepełnosprawnymi i chociaż w swoich długoterminowych strategiach rozwoju uwzględniają zmiany społeczno-demograficzne i rozumieją potrzebę tworzenia warunków do całościowego uczenia się ludzi dojrzałych, to zbyt łatwo przypinają im łatkę osób „słabych” a nierzadko niepełnosprawnych.

Rekomendacja dotycząca zdrowia psychofizycznego

Dla poprawy jakości życia psychofizycznego starszych mężczyzn istotne jest zarówno aktywność fizyczna jak również możliwość rozwijania różnego typu zainteresowań i kontakty społeczne. Wielu badanych mężczyzn wykazywało aktywność ruchową (np. jazda na rowerze, bieganie), ale wielu też podkreślało pomoc w organizacji różnych form aktywnego spędzania czasu przykładowo:

- Klub rowerowy, rajdy rowerowe.

Większość uczestników badań nie skarżyła się na problemy zdrowotne, a swój stan określała jako dobry, zadowalający. Stworzenie klubu rowerowego lub organizowanie rajdów rowerowych jest dobrą formą aktywizacji seniorów i połączenie sportu z turystyką. Istotne byłoby aby, seniorzy sami mogli być organizatorami, a tylko w miarę potrzeb ich działania wspierane byłyby przez osoby związane z lokalnymi instytucjami.

- Sekcja sportowa dla seniorów.

Klub sportowy, do którego mogliby uczęszczać też seniorzy/mężczyźni.

W wielu gminach istnieje siłownia, orlik i kort tenisowy. W szkole znajduje się sala gimnastyczna oraz stoły do tenisa stołowego. Od kilku lat w wielu społecznościach powstały Orliki (kompleks sportowy- boiska do gry w piłkę nożną, siatkówkę) Takim obiektem opiekuje się animator sportowy, który jest nauczycielem wychowania fizycznego- który także mógłby poprowadzić sekcję sportową seniorów.

- Strefy kibica- dla zainteresowanych biernie sportem.

Z zebranych danych wynika, iż starsi mężczyźni interesują się sportem, oglądają skoki, mecze, igrzyska sportowe i lubią dyskutować na te tematy. Utworzenie stref kibica, sprzyjałyby integracji mężczyzn, solidarności i zapobiegały izolacji i wykluczeniu. Takie strefy mogłyby się znajdować w świetlicach wiejskich lub szkołach, przy użyciu dużego telewizora, albo projektora.

Zgromadzone dane pozwalają sformułować następujące wnioski.

Proponowane aktywności dla starszych mężczyzn powinny stanowić pewnego rodzaju pomost pomiędzy pracą zawodową a wytworzonym po przejściu na emeryturę czasie wolnym, powinny być adekwatne dla ich potrzeb i możliwości lokalnych. Działania takie wymagają patronatu zewnętrznej instytucji lokalnej, która z jednej strony powinna pełnić rolę animatora relacji społecznych, a z drugiej strony powinna stwarzać warunki dla wzmocnienia poczucia wartości i ważności older men w danej społeczności lokalnej, czyli powinno się dążyć do tworzenia przestrzeni do bycia wysłuchanym przez innych (dzieci, młodzież etc.). Działania takie powinny mieć wymierny charakter i wskazywać konkretny walor produktywności i przydatności działań podejmowanych przez starszych mężczyzn, powinny zapewnić formę odwzajemnienia ze strony społeczności. Odwzajemnienie ma pełnić rolę pozytywnej informacji zwrotnej, przede wszystkim w formie takich benefitów jak: prawo do korzystania z miejskiej oferty rekreacyjnej, infrastruktury lokalnej będącej realnym wsparciem ze strony władz lokalnych. W toku wywiadów podkreślono potrzeby zachowania samodzielności i skutecznego radzenia sobie mężczyźni seniorów w zmieniających się realiach społecznych, co wyłania się jako kluczowe w proponowaniu aktywności dla starszych mężczyzn. Ważne jest aby proponowane aktywności była przydatna praktycznie, stymulowała do działania a jednocześnie wzmocniała samodzielność, niezależność i sprawności umysłową i fizyczną.